

SIMPOZIJ SLOVENSKIH ZGODOVINARJEV O KRAJEVNI ZGODOVINI

DOMŽALE OD 19. DO 20. MAJA

IGNACIJ VOJE

Na sestanku sekcije za krajevno zgodovino, ki je bil v okviru XVIII. zborovanja slovenskih zgodovinarjev v Kranjski gori 1. oktobra 1976, je bil izrečen predlog o organiziranju posebnega simpozija o krajevni zgodovini. Iz razprave je bilo razbrati, da bi bilo posebno zborovanje o problemih krajevne zgodovine nujno potrebno, ker se je krajevno zgodovinopisje v zadnjih desetletjih silno razmahnilo. Treba bi bilo napraviti bilanco dosedanjega dela in preučiti nekatera metodološka izhodišča za obravnavo novejših obdobj. Zgodovinsko društvo za Slovenijo je sicer posvečalo krajevni zgodovini precejšnjo pozornost, kar dokazujejo tudi programi zborovanj slovenskih zgodovinarjev. Na vseh zborovanjih je bil vedno en dan posvečen krajevni zgodovini. Metodologiji raziskovanja krajevne zgodovine je bil namenjen že na IX. zborovanju v Kopru in Piranu leta 1955 poseben referat. Pavle Blaznik je takrat obravnaval poti in vidike slovenske krajevne zgodovine.

Ponudba o organiziranju 1. simpozija o krajevni zgodovini je prišla od kulturne skupnosti občine Domžale. Odbor Zgodovinskega društva je predlog sprejel in prepustil organizacijo sekciji za krajevno zgodovino, ki je ustanovila poseben pripravljalni odbor. V razpravi o programu je prišlo do izraza več vidikov obravnave krajevne zgodovine. Na simpoziju so organizatorji hoteli dati poudarek 40-letnici ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom ter se na ta način vključiti v proslavo letošnjih partijskih in Titovih jubilejev. V okviru simpozija naj bi Zgodovinsko društvo proslavilo 25-letnico izhajanja Kronike, časopisa za krajevno zgodovino. Pri obravnavi zgodovinskega razvoja domžalskega območja od prazgodovine do najnovejšega časa naj bi zgodovinarji izdelali neki model sodobnega krajevnozgodovinskega orisa. Pri Domžalah gre namreč za izredno zanimivo območje, ki sicer nima neke urbane tradicije in je celo z vidika krajevnega zgodovinopisja v nekem smislu atipično, vendar so raziskovalci krajevne zgodovine že doslej na tem ozkem, prehodnem področju odkrili toliko specifičnosti, da je zgodovinski razvoj domžalske regije vreden posebne pozornosti in obravnave. Drugi del simpozija naj bi imel poudarek na splošni metodologiji obravnave krajevne zgodovine.

Simpozij je ob veliki udeležbi zgodovinarjev iz vse Slovenije odprl predsednik sekcije za krajevno zgodovino in predsednik pripravljalnega odbora Jože Žontar. Poudaril je, da so skupščina občina Domžale, njena kulturna skupnost, družbenopolitične organizacije v Domžalah in še posebej predsednik skupščine Jernej Lenič, pokazali izredno razumevanje za potrebe in načrte slovenskih zgodovinarjev. Z izdatno gmotno podporo so omogočili brezplačno organizacijo in potrebno delovno vzdušje. Pozdravil je tudi ugledne družbenopolitične delavce, ki so se simpozija udeležili in s svojo navzočnostjo dali priznanje naporom slovenskim zgodovinarjem. Posebej je omenil člana sveta federacije Lidijo Šentjunc in Miho Marinka, predsednika odbora za razvijanje revolucionarnih tradicij pri RK SZDL Alberta Jakopiča-Kajtimira, Franca Kimovca-Žigo in Jožo Vilfana. V delovno predsedstvo je predlagal Olgo Janša-Zorn, Miroslava Stiplovška, Milana Ževarta, Ignacija Vojeta in sebe.

Kot prvi je stopil na govorniški oder predsednik skupščine občine Domžale Jernej Lenič, ki je toplo pozdravil udeležence in goste, se zahvalil zgodovinarjem-referentom za pripravljenost, da obdelajo zgodovino domžalskega območja ter v svojem referatu podal celovit pregled sodobnega razvoja domžalske regije. Njegov referat je tehten prispevek k preučevanju domžalske problematike po drugi svetovni vojni.

Dopoldanski del prvega dne je imel slavnostni značaj. Referat Miroslava Stiplovška je pomenil uvod v proslavo 40-letnice ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom, ki je bil 23. maja 1937. Stiplovškov referat je primer vzorne znanstvene mikro-študije, v kateri je orisal bogato preteklost delavskega gibanja na domžalskem območju in opozoril na krepitev vloge partije v njem (objavljen v Kroniki).

Sledil je referat Metoda Mikuža, ki je bil širše koncipiran. Referent se je v prvem delu dotaknil nekaterih metodoloških vprašanj o obravnavi krajevne zgodovine z vidika NOB, pri čemer je opozoril tudi na problematiko virov. Poudaril je, da obstajajo mnenja o neumestnosti raziskovanja NOB vsakega jugoslovanskega naroda posebej in o potrebnosti obravnave samo splošne slike NOB vseh jugoslovanskih narodov, kar pa se mu ne zdi

Predsednik skupščine občine Domžale Jernej Lenič pozdravlja udeležence prvega simpozija o slovenski krajevni zgodovini

pravilno. Dolžnost zgodovinarja je, da raziskuje in odkriva originalne posebnosti v razvoju. Opravičil je sicer potrebo, da so začeli zgodovinarji najnovejše obdobje obravnavati od zgoraj navzdol. Tako so prišli do nekih razvojnih pregledov celotne zgodovine. Manj so uspeli sicer dosti zgodnje akcije pisanja raznih občinskih kronik. Te detajlne raziskave pa so za razumevanje splošne slike nujno potrebne.

V drugem delu je avtor, izhajajoč s tega zornega kota, obdelal specifičnosti v razvoju NOB na domžalskem in kamniškem območju. Ena prvih posebnosti v razvoju NOB na tem področju je bila demarkacijska črta, ki je onemogočala redne kontakte z ljubljanskim središčem. Druga posebnost je vsebinski in strukturalni razvoj OF in ne toliko formalno združevanje t.i. skupin OF. Najprej opazimo izrazito posebnost pri graditvi OF od zgoraj navzdol, neko posebno koalicijsko in delegatsko združevanje. Tudi poimenovanje teh odborov OF kot NOO je posebnost. Med drugim je temu botrovala zelo močna tradicija bivšega političnega življenja na tem področju. Referent je govoril tudi o organizaciji rdeče pomoči kot močnem faktorju solidarnosti. Zaključil je z ugotovitvijo, da je tudi na domžalskem področju prišla do izraza Kidri-

čeva direktiva, združiti v OF prav vse, kar čuti slovensko.

Sklepni del dopoldanskega zasedanja je bil posvečen proslavi 25-letnice izhajanja Kronike. Odgovorni urednik Jože Žontar je v slavnostnem govoru orisal razvojno pot Kronike (objavljen v Kroniki).

Ob tej priložnosti je predsednik skupščine občine Domžale Jernej Lenič podelil dve občinski priznanji. Eno je občinska skupščina Domžale podelila Zgodovinskemu društvu za Slovenijo ob jubileju Kronike za uspešno in požrtvovalno delo pri raziskovanju in populariziranju krajevne zgodovine, posebej za objave prispevkov o zgodovini domžalske občine in za organizacijo simpozija. Drugo priznanje pa je prejel Miroslav Stiplovšek, predsednik skupščine kulturne skupnosti Domžale, za uspešno delo na kulturnem področju in pri organizaciji preučevanja krajevne zgodovine.

Ko se je predsednik Zgodovinskega društva Ignacij Voje zahvalil za podeljeno priznanje, je omenil, da je to priznanje toliko dražje, ker ga daje tista naša družbena skupnost, ki je za razvoj krajevnega zgodovinopisja najbolj zainteresirana. Podal je tudi nekaj misli ob jubileju Kronike: »Ko ob srebrnem jubileju, ki sicer še ne predstavlja častitljive ob-

letnice, zastavimo vprašanje, ali je revija, kakršna je Kronika, današnji stvarnosti potrebna, ali so družbena sredstva, ki so vanjo vložena, koristno uporabljena, moramo odgovoriti pozitivno. Kronika je upravičila svoj obstoj in odigrala veliko vlogo pri popularizaciji krajevne zgodovine. Danes, ko poudarjamo vlogo krajevnih skupnosti, se je potreba po rezultatih preučevanja krajevne zgodovine močno povečala. Za krajevno zgodovino, zgodovino naselij, gradov, kulturno-zgodovinskih spomenikov se vedno bolj zanimajo turistični delavci. In ne nazadnje tudi pri šolskem pouku se poleg standardnih učbenikov učitelji vedno bolj poslužujejo dodatne literature, med katero bo morala imeti Kronika vedno pomembnejši delež. Pomembna je tudi ugotovitev, da je uredništvu Kronike uspelo v 25 letih pritegniti k sodelovanju izredno veliko število sodelavcev in to okrog 260. Med njimi so skoraj vsi vodilni slovenski zgodovinarji, nosilci akademskih nazivov, vključili pa so se tudi takšni profili, ki pripadajo skupini ljubiteljev zgodovine. V zadnjem času uspešno sodelujejo tudi študentje zgodovine, predvsem s pisanjem knjižnih poročil. Za mnoge mlade zgodovinarje pomeni prispevek v Kroniki tudi prvi korak v svet znanosti. To je dokaz velike odprtosti uredništva Kronike, ki je opravilo tudi pomembno vzgojno delo. Ko v tem slovesnem trenutku ocenjujemo rezultate dela, ki so ga opravili uredniki, uredniški odbor in sodelavci Kronike, moramo ugotoviti, da je bilo delo opravljeno z vso resnostjo in odgovornostjo, da so to delo lahko opravili ljudje, ki so predani svoji stroki in se zavedajo njenega po-

mena. Odbor Zgodovinskega društva izreka pohvalo in se zahvaljuje vsem, ki so v teh 25 letih sodelovali pri Kroniki, jo bogatili in usmerjali. Zahvala velja tudi sodelavcem Zgodovinskega arhiva v Ljubljani za opravljanje raznih organizacijskih nalog.«

Popoldansko zasedanje prvega dne je bilo v celoti posvečeno zgodovini domžalskega območja. Mirina Zupančič je oživila arheološko podobo domžalske regije, ki jo je označila kot tipično prehodno ozemlje. Arheološko gradivo je sledila od paleolitika preko rimske dobe, ki je najbolj zastopana, do slovanske naselitve. Posebej se je zaustavila ob dveh tipičnih arheoloških najdiščih, Trojanah in Mengšu. Arhivski viri, napisi na kamnu, arhitekturni ostanki in razne najdbe dopolnjujejo podobo Atransa, ki je bil prav gotovo večji, kot smo si prvotno predstavljali. Zanimiv arheološki kompleks je tudi Megeš, kot stičišče obeh halštatskih skupin. Arheološko sliko Mengša dopolnjuje slovanska nekropola.

Na podlagi ohranjenega urbarja zemljiškega gospostva Jablje iz 18. stoletja je uspelo Ferdu Gestrinu orisati v osnovah razvoj fevdalnih odnosov na domžalskem območju. Fevdalne odnose označuje razbitost fevdalne posesti in močno vključevanje podložnih kmetov v neagrarnne dejavnosti. O strukturi kmečke posesti v prvi polovici 19. stoletja je razpravljal Jože Žontar ter opozoril, kako je sprememba agrarnega sistema v tem času vplivala na to območje (praha, nove kulture). Zelo močan vpliv na kmečko gospodarstvo se čuti s Štajerske. Omenil je kmečko trgovino z žitom, ki ga meljejo v številnih mlinih. Z moko trgujejo v Trstu ter jo menjajo za sol.

Predsednik skupščine občine Domžale Jernej Lenič pri podeljevanju priznanja Zgodovinskemu društvu za Slovenijo, Kroniki in sekciji za slovensko krajevno zgodovino

Večjih aglomeracij kajzarjev in gostačev ni, čeprav bi pričakovali ta pojav v večjem obsegu. Vzrok leži v razdrobljenosti kmečke posesti in v dejstvu, da se z neagrarnimi panogami dodatno preživljajo tudi kmetje.

O upravnem razvoju od začetka 19. stoletja do leta 1941 je govoril Vasilij Melik. Obravnaval je številne oddelke katastrske občine, politične občine in okraje na področju Domžal. Značilnosti, ki veljajo še posebej za vzhodno območje (Moravče, Črni graben), so velike prenumeracije naselij, česar sicer ne zasledimo drugod na Slovenskem, tako da je sedaj tukaj še enkrat več krajev kot leta 1817.

S tipično in prvo domžalsko industrijo, slamninarstvom, se je ukvarjala Katica Kobe-Arzenšek. Težila je za tem, da da poudarek domačim proizvajalcem. Iz srede 18. stoletja imamo ohranjene prve podatke o domači slamninarski obrti. Do profesionalizacije domačih obrtnikov pride v dobi liberalizacije po letu 1859. V letih krize od leta 1973 se zaradi vojne z Italijo priselijo v okolico Domžal Tirolci. Njihov prihod poživi domačo proizvodnjo, v svojih obratih izdelke finalizirajo in organizirajo prodajo. Tehnične izboljšave v tovarnah povzročijo propadanje domače proizvodnje, ki se skuša rešiti s pomočjo ustanavljanja zadrug. V stari Jugoslaviji pride do izrednega padca slamninarske proizvodnje, ki jo povzroči nacionalizacija tirolskih podjetij. Šele v tridesetih letih so vsa bivša tirolska podjetja združena v novem domačem podjetju »Universale«, ki pomeni novo obdobje v razvoju slamninarstva.

Posebno pozornost so organizatorji simpozija posvetili razvoju NOB na domžalskem območju. Poleg Metoda Mikuža, ki je obravnaval nekatere specifičnosti, je Ivan Vidali opozoril predvsem na posebnosti vstaje v kamniškem partijskem krogu. Obdelal je priprave na vstajo, podrobneje je prikazal potek akcij bojnih skupin v noči od 27. na 28. julij 1941, s katerimi se dejansko začne prva množična vstaja na Slovenskem. Obdelal je tudi partizanske akcije, ki so privedle do izoblikovanja kamniškega bataljona avgusta 1941. Zanimive so bile njegove ugotovitve o nekaterih posebnostih začetkov NOB v kamniškem krogu, za katere je značilno, da je bil poudarek na vojaških aktivnostih, niso pa hkrati snovali odborov OF v takšni obliki kot v ljubljanski pokrajini. Polom okupatorjevih ponemčevalnih načrtov na domžalskem območju je Tone Ferenc prikazal na treh primerih: na področju ponemčevanja okupatorjeve občinske uprave, na področju nemške kolonizacije in na področju nemškega šolstva. Ponemčevalne načrte, med drugim tudi iz-

gon Slovencev, jim je preprečila narodnoosvobodilna vojska. Partizani so zelo ovirali nemško šolstvo, tako da je od 62 osnovnih šol ostalo ob koncu šolskega leta 1943/44 odprtih le še 6. Avtor je mnenja, da verjetno takšnega poloma okupator ni doživel nikjer drugod na Slovenskem.

Žal sta odpadla dva zanimiva referata. Janko Pleterski naj bi govoril o nemškoslovenskem spopadu v Domžalah leta 1905, Vladimir Žumer pa o prvem obdobju socialistične graditve na domžalskem območju. Vsi navedeni referati bodo tiskani v posebnem zborniku, ki ga bo izdala skupščina občine Domžale. Zbornik bo koristen priročnik učiteljem zgodovine in drugim ljubiteljem lokalne zgodovine.

Drugi dan simpozija je bil posvečen problemu krajevne zgodovine. Sodelovalo je pet referentov (Olga Janša-Zorn, Marjan Matjašič, Janko Prunk, Milan Ževart in Jera Vodušek-Starič). Vsi ti referati so tiskani v Kroniki. Opravljeno je bilo zelo pomembno delo. Doslej slovenski zgodovinarji nismo imeli tako celovitega orisa metodološkega pristopa k preučevanju lokalne zgodovine. Ni naključje, da je pripravljalni odbor simpozija posvetil največjo pozornost najnovejši dobi, saj se s tem obdobjem ukvaraja danes največ profesionalnih in neprofesionalnih zgodovinarjev. Referenti so vsak s svojega zornega kota obdelali specifične metodološke prijeme in določili smernice za nadaljnje delo.

Pomemben je bil diskusijski prispevek štirih diskutantov, ki so opozorili na nekatere nove dimenzije krajevnega zgodovinopisja. Lidija Šentjarc je aktivno delo zgodovinarjev ugodno ocenila, opozorila pa je raziskovalce NOB na nekatera neobdelana področja. Dotaknila se je tudi verodostojnosti pisanih virov. Ana Štucin iz Cerknega je na simpoziju pogršala referat o vlogi krajevne zgodovine v šoli. France Filipič je navedel primer šole v Ribnici na Pohorju, ki je uspela postaviti v šoli majhen muzej krajevne zgodovine. Jože Koropec pa je obdelal v krajšem prispevku osebna imena Domžalčanov.

Simpozij o krajevni zgodovini v Domžalah je presegel vsa pričakovanja. Ob zaključku so udeleženci sprejeli sklepe, ki pomenijo koristne napotke za nadaljnje delo:

1. Z načrtnim in sistematičnim delom bi bilo treba izdelati bibliografijo del za krajevno zgodovino.
2. Glede na pomen krajevne zgodovine za dela s področja nacionalne zgodovine naj bi izdelali program tistih krajevnozgodovini-

SKUPŠČINA OBČINE DOMŽALE

IZREKA

PRIZNANJE

ZGODOVINSKEMU DRUŠTVU ZA SLOVENIJO,
SEKCIJI ZA KRAJEVNO ZGODOVINO IN ČASOPISU KRONIKA

ZA USPEŠNO IN POŽRTVOVALNO DELO

pri raziskovanju in populariziranju krajevine zgodovine,

posebej za objave prispevkov o zgodovini domžalske občine

in za organizacijo simpozija v Domžalah.

DOMŽALE, maj 1977

PREDSEDNIK:
JERNEJ LENOČ

- skih raziskav, ki bi bile najbolj potrebne za dela na področju nacionalne zgodovine.
3. Za dosego čimboljših rezultatov, med drugimi tudi za izpolnitev vrzeli (novejša zgodovina, gospodarska zgodovina itd.) bi bilo treba čimbolj organizirati delo na področju krajevine zgodovine. To bi dosegli med drugim tudi s tem, da bi smotrneje angažirali razpoložljive moči, povezali raziskovalce in zavode, ki delajo na tem področju ter poskrbeli za usposabljanje kadrov.
 4. Od posameznih krajevnozgodovinskih razprav je treba težiti k sintezam za krajša ali daljša časovna obdobja in pri tem posebno pozornost posvečati delavskemu gibanju, NOB in povojnemu razvoju.
 5. Tudi na področju krajevine zgodovine je treba težiti k čimbolj poglobljenim in kritičnim prikazom vključno s temeljitimi analizami, sestavljenimi iz vseh vidikov.
 6. Skrbeti je treba za trajno zbiranje, urejanje ter objavljanje arhivskih virov za krajevno zgodovino in posvetiti vso pozornost tudi spominskemu gradivu.
 7. Poskrbeti, da se rezultati krajevnozgodovinskih raziskav čimbolj vključujejo v delo na vseh področjih, ki rezultate krajevine zgodovine potrebujejo (v šolstvu, turizmu, pri delu krajevnih skupnosti).
 8. Bolj zainteresirati družbeno skupnost, da se zagotovi kontinuirano financiranje raziskav in objav s področja krajevine zgodovine.
- Simpozij je brez dvoma pomemben mejnik pri preučevanju krajevine zgodovine. Istočasno postavlja zgodovinarje pred nove, še zahtevnejše naloge. Udeleženci so poslali pozdravno pismo predsedniku republike Josipu Brozu-Titu z najboljšimi željami za njegov 85. rojstni dan.
- Domžalčani so bili kot gostitelji izredno gostoljubni ter so udeležencem pripravili prijetno tovariško srečanje.